

Õigusanalüüs

Soodustatud isikute õigus saada juurdepääs autoriõigusega kaitstud teostele

Autoriõiguse seaduse alusel on soodustatud isikutel õigus saada juurdepääs autoriõigusega kaitstud teostele neile ligipääsetaval kujul ilma autori loata. Andmete töötlemise eesmärk on kontrollida isiku õigust seadusest tulenevale erandile, st. veenduda, et teos antakse ligipääsetaval kujul isikule, kellel on seadusest tulenev õigus seda saada.

Raamatukogu töötleb andmeid, mis annavad teavet isiku tervisliku seisundi kohta, mis kuuluvad isikuandmete kaitse üldmääruse (IKÜM) artikli 9 lg 1 alusel eriliigiliste isikuandmete hulka.¹ Artikkel 4 punkt 15 määratleb terviseandmed kui isikuandmed, mis on seotud inimese füüsilise või vaimse tervisega, sh andmed, mis tekivad tervishoiuteenuste osutamisel ja mis annavad teavet inimese tervisliku seisundi kohta. Koos määruse põhjendusega 35 tähendab see, et terviseandmeteks loetakse kõik isikuandmed, mis annavad teavet inimese varasema, praeguse või tulevase tervisliku seisundi kohta, sh andmed, mis on seotud talle osutatud tervishoiuteenustega.

Eriliigiliste isikuandmete töötlemise õigusliku aluse tuvastamine on kahe etapiline: kuna tegemist on isikuandmetega, peab töötleja tuvastama nii aluse vastavalt IKÜM-i artikli 6 lg-le 1 kui ka eriliigiliste andmete töötlemise aluse vastavalt artikli 9 lg-le 2. Kui artikli 6 lõikes 1 sätestatud õiguslikul alusel ei ole vastavat õiguslikku alust artikli 9 lõikes 2 (ja vastupidi), peab vastutav töötleja leidma mõlemast sättest sobiva ja vastastikku täiendava õigusliku aluse, et andmetöötlus oleks seaduslik.

Artikkel 6 lg 1 ja artikkel 9 lg 2 õiguslikud alused:

- **(Selgesõnaline) nõusolek (art 6(1)(a) ja art 9(2)(a)).** Andmesubjekti nõusolek peab olema vabatahtlik, konkreetne, teadlik ja ühemõtteline, millega andmesubjekt kas avalduse vormis või selge nõusolekut väljendava tegevusega nõustub tema kohta käivate isikuandmete töötlemisega.² Eriliigiliste isikuandmete puhul on nõusolekul kõrgem lävend kui artikli 6(1)(a) alusel, kuna nõusolek peab olema “selgesõnaline”. See tähendab, et nõusolekut ei saa eeldada, vaid see peab olema antud üheselt mõistetava ja täpse tahteavaldusega konkreetset isikuandmete töötlemise eesmärgil. Kuigi RaRa võiks küsida erandit taotlevatelt isikutelt selgesõnalist nõusolekut nende terviseandmete töötlemiseks, ei ole see õiguslik alus sobilik kolmel põhjusel. Esiteks, määruse põhjenduse 43 kohaselt ei tohiks avaliku sektori asutused üldjuhul tugineda andmesubjekti nõusolekule isikuandmete töötlemise õigusliku alusena, sest andmesubjekt võib avaliku sektori

¹ IKÜM artikkel 4 lg 15 (terviseandmete definitsioon)

² IKÜM artikkel 4 lg 11

asutuse suhtes olla ebavõrdses olukorras. Teiseks, seadusega tagatud õiguse realiseerimine ei tohiks tugineda andmesubjekti nõusolekule. Autoriõiguse seadus (AutÕS) annab soodustatud isikule õiguse saada neid teoseid ligipääsetavas vormis ning volitab RaRa-d kui pädevat asutust seda õigust teostama. Korreksem õiguslik alus sellise teenuse osutamisele on artikkel 6(1)(e) (avalikes huvides olev ülesanne) või artikkel 6(1)(c)(seadusjärgse kohustuse täitmine), mis tuleneb Eesti Rahvusraamatukogu seaduse (ERRS) § 7 lg-st 4 (soodustatud isikute andmete töötlemine). Isegi kui andmesubjekti nõusolek täidaks kõik eelnevalt välja toodud määruse kriteeriumid, muutuks seaduses sätestatud õiguse teostamine faktiliselt tingimuslikuks (“ligipääs, kui annad nõusoleku”), mis on vastuolus seaduse eesmärgiga. Kolmandaks, nõusoleku vabatahtlikkus väljendub andmesubjekti õiguses see igal ajal tagasi võtta, mistõttu ei sobiks see ligipääsu rajamise põhiliseks aluseks.³ Vabatahtlikkuse olemus on reaalne valikuvabadus ilma negatiivsete tagajärgedeta. Kui isik keeldub registripäringu nõusolekust, peab tal jääma sisuliselt samaväärne alternatiiv (näiteks ühekorra digitaalse tööendi esitamine, kehtivuse perioodiline uuendamine ilma lisatõkenditeta). Niipea, kui keeldumise hind on märkimisväärne (nt korduv bürokraatia, viivitused, vähem funktsionaalsust), pole nõusolek enam „vaba.“ RaRa kui vastutav töötleja peab andma andmesubjektile sel puhul teavet selle kohta, et andmesubjekt võib nõusoleku igal ajal tagasi võtta.⁴ Rajades terviseandmete töötlemise andmesubjekti nõusolekule, võib tekkida olukord, kus isik säilitab seadusliku õiguse ligipääsuks, kuid raamatukogul puudub pärast nõusoleku tagasivõttu andmesubjekti puude liiki ja staatust kontrollida.

- **Lepingu täitmine (art. 6(1)(b)).** Kuigi RaRa ja soodustatud isiku vahel sõlmitakse leping, on teenuse eesmärk tagada ligipääs RaRa kogus olevatele teavikutele. Tavaliselt on raamatukoguteenus puudega isikule üldtingimustel kättesaadav, ning puude tuvastamine ei ole kõigi teenuste puhul vältimatult vajalik lepingu täitmiseks. AutÕS’ist tulenev õigus pole tavalise lepingu osa, vaid erisus, mistõttu ei ole lepingu täitmise alus siin sobivaks õiguslikuks aluseks.
- **Seadusjärgse kohustuse täitmine (art. 6(1)(c)).** IKÜM sätestab, et juriidiline kohustus ei hõlma ainult parlamendi vastuvõetud seadusandlikku akti, vaid võib põhineda ka teisestel õigusaktidel. Vastav seadusjärgne kohustus peab olema aga selge ja täpne ning selle kohaldamine peaks olema eeldatav selle kohaldamisalasse kuuluvatele isikutele.⁵ Vastutaval töötlejal ei tohi olla sisulist kaalutlusruumi ning säte kohaldub ainult siis, kui seadus nõuab konkreetset töötlust, järgides seejuures vajalikkuse ja proportsionaalsuse põhimõtteid.⁶

³ IKÜM artikkel 7 lg 3;

⁴ IKÜM arts. 13(2)(c) and 14(2)(d)

⁵ IKÜM Põhjendus 41

⁶ WP 2014 [[link](#)]

- AutÕS § 25² lg (2) alusel on soodustatud isikutel õigus saada juurdepääs autoriõigusega kaitstud teosele soodustatud isikule ligipääsetavas vormis. Lõikes 4 on sätestatud, et pädevad asutused, kes sellist ligipääsu peavad võimaldama, on mh valitsusasutuse hallatav riigiasutus, kes mittetulunduslikel alustel pakub soodustatud isikutele haridust, väljaõpet, kohandatud lugemist või juurdepääsu teabele. Selline määratlus hõlmab ka RaRa-d kui avalik-õiguslikku asutust, kes võib tegutseda nimetatud erandi raames. AutÕS § 25⁴ lg 1 punkt 1 kohustab RaRa'd kui pädevat üksust tagama, et ta levitab või teeb kättesaadavaks teose koopiaid vaid selleks, et võimaldada sellele juurdepääs mh soodustatud isikule. IKÜM kohaselt peab vastav liikmesriigi õigus mh sisaldama eesmärgi piirangut ning olema proportsionaalne taotletava õiguspärase eesmärgiga.⁷ Esiteks, § 25⁴ lg 3 sätestab täpse ning piiritletud terviseandmete töötamise eesmärgi, tuvastamaks isik seaduse § 25² lg-e 2 tähenduses, mille alusel tagatakse puudega inimestele juurdepääs teavikutele neile ligipääsetavas vormis ilma autoritasuta ning vastavalt erandi tingimustele. Teiseks, selleks, et AutÕS-i alusel oleks soodustatud isikul võimalik erandit kasutada eeldab pädeva asutuse poolt kontrolli, et isik kvalifitseerub. § 25² lg-s 2 sätestatud puude liigi tuvastamiseta puudub õiguslik alus pädeval asutusel teoseid ligipääsetavaks teha seaduses sätestatud moel. Seetõttu on terviseandmete töötlemine funktsionaalselt vajalik osa seaduse alusel. Vastav andmetöötlus peab olema ka proportsionaalne ehk see ei tohi kaugemale minna sellest, mis on eesmärgi saavutamiseks hädavajalik.⁸ Kuna RaRa piirduks töötlemisel peamiselt soodustusõiguse tõendi esitamise ja kasutajakontole eriõiguse märke lisamisega (jah/ei ning võimalusel kehtivusaeg), kusjuures tõendi sisu pärast eriõiguse lisamist ei säilitata, töödeldakse andmeid minimaalselt ja ainult niivõrd, kui võrd on vaja spetsiifilist eesmärki täita. RaRa poolt puude kehtivuse kontrolli proportsionaalsust on käsitletud allpool.
- ERRS § 7 lg 4 kui lex specialise kohaselt on RaRa-l lubatud töödelda puudega isiku liigi ja kestuse andmeid avalike teenuste osutamiseks. Samuti tuleneb sättest RaRa kui pädeva asutuse kohustus tagada, et ligipääsu erandit kasutavad üksnes soodustatud isikud. Kehtiv sõnastus seostub eriliiki isikuandmete töötlemise eesmärgiga „avalike teenuste osutamine“. ERRS § 6 lg 1 sätestab, et RaRa avalikud teenused on „käesolevast seadusest tulenevad üldkättesaadavad infoteenused, mida osutatakse lugemissaalides, võrguteenustena ja teiste raamatukogude vahendusel.“ Kuigi selle mõiste hulka võib lugeda mh § 4 lg-s 1 loetletud rahvusraamatukogu ülesannetest tulenevad teenused, ei piira „avalike teenuste“

⁷ Artikkel 6 lg 3 IKÜM

⁸ Artikkel 6(3)

mõiste kui terviseandmete töötlemise eesmärk konkreetsele funktsioonile nagu AutÕS-ist tuleneva erandi rakendamine, vaid katab potentsiaalselt kogu teenuste ökosüsteemi. Vastav andmesubjekt ei saa ainult ERRS-i tasandilt piisava selgusega ette näha, millisteks konkreetseteks toiminguteks tema terviseandmeid kasutatakse. Seetõttu võib ERRS § 7 lg 4 olla vastuolus eesmärgipärasuse põhimõttega. Kui aga sätet kitsendada nii, et see seoks eriliiki andmete töötlemise mõne konkreetse eesmärgiga, suureneb asjakohaste töötlemistoimingute ettenähtavus nii andmesubjekti kui ka vastutava töötleja jaoks.

- **Eluliste huvide kaitse (art. 6(1)(d) ja art 9(2)(c)).** See erand hõlmab olukordi, kus eriliigiliste isikuandmete töötlemine on vajalik andmesubjekti või teise füüsilise isiku eluliste huvide kaitseks.⁹ Sellised elulised huvid hõlmavad füüsilist puutumatust ja elu, mistõttu peab töötlemise olukord puudutama isiku tervist või turvalisust.¹⁰ Sellist erandit saaks rakendada näiteks meditsiinilise abi osutamisel või humanitaarkriisi korral, kui andmesubjekt ise ei ole võimeline nõusolekut andma. See erand ei ole sobilik õiguslik alus, kuna soodustatud isiku terviseandmete töötlemine siinkohal ei küündi tema eluliste huvide kaitsmiseni ning samuti on ta võimeline ise oma nõusolekut andma.
- **Avalik ülesanne või avalik huvi (art. 6(1)(e)) / avalikes huvides töötlemine liidu või liikmesriigi õiguse alusel (art 9(2)(g)).** Selle erandi alusel on isikuandmete töötlemine lubatud juhul, kui see on vajalik ülesande täitmiseks, mis toimub avalikes huvides või ametivõimu teostamise raames ning mis on vastutavale töötlejale seadusega antud. Avalikud ülesanded on vahetult seadusega või seaduse alusel riigile, kohalikule omavalitsusele või muule avalik-õiguslikule juriidilisele isikule pandud ülesanded. Sellise ülesande määramine eeldab selgesõnalist õiguslikku alust ning pelgalt lepingu alusel antud ülesanne, isegi kui see teenib avalikku huvi, ei ole piisav.¹¹ Erivajadustega isikute andmete töötlemine RaRa poolt on osa asutuse avaliku ülesande täitmisest. Vastavalt ERRS §-le 4² on RaRa ülesanded pimedate raamatukoguna pimedatele, vaegnägijatele või muu trükikirja lugemise puudega isikutele ligipääsetavas vormis väljaannete valmistamine, komplekteerimine, säilitamine ja kättesaadavaks tegemine. Lisaks eelnevale pimedate ja vaegnägijate tegevust, rehabilitatsiooni ja õpetamist käsitlevate tavakirjas väljaannete komplekteerimine, säilitamine ja kättesaadavaks tegemine. Arvestades RaRa avalikke ülesandeid ning eeltoodut, siis erivajadustega isikutele sama teenuse osutamine, sealhulgas vajalike erisustega, on RaRa avaliku ülesande lahutamatu osa.

⁹ IKÜM põhjendus 46

¹⁰ IKÜM põhjendus 112

¹¹ Commentary, page 335

Artikkel 9 lõige 2 punkt g seab eriliigiliste isikuandmete puhul kõrgema lävendi kui Artiklist 6(1)(c) tulenev õiguslik alus ning kohaldub juhtudel, kui eriliigiliste andmete töötlemine on vajalik olulise avaliku huviga seotud põhjustel liidu või liikmesriigi õiguse alusel ning on proportsionaalne saavutatava eesmärgiga, austab isikuandmete kaitse õiguse olemust ja tagatud on sobivad ja konkreetsed meetmed andmesubjekti põhiõiguste ja huvide kaitseks. Sotsiaalkaitse on määruses ära märgitud kui üks pädevatest avalikest huvidest.¹² See ületab ka olulisuse künnise, sest teavikutele juurdepääsu tagamine ligipääsetavas vormis tagab puuetega inimeste võrdse kohtlemise ning nende võrdse ligipääsu teabele. Nii AutÕS kui ka ERRS-i sätete vajalikkus ja proportsionaalsus on seadusjärgse kohustuse aluse artikkel 6 lõike 1 punkti c analüüsis välja toodud ning neid saab kohaldada ka käesolevate õiguslike aluste puhul. Seetõttu hindame siin õiguse olemuse austust ning konkreetsete kaitsemeetmete tagamist.

- AutÕS. Kuivõrd terviseandmete töötlemine on piiritletud tehnilises kirjelduses ning ülalpool aruandes kirjeldatud andmeliikidega ning jääb rangelt eesmärgipäraseks, ei kahjusta see üldiselt isikuandmete kaitse õiguse olemust. Samas ei sätesta AutÕS kaitsemeetmeid piisava konkreetsusega. § 25⁴ piirdub ainult sellega, et vastaval pädeval asutusel on luba kohustuse täitmiseks terviseandmeid töödelda soodustatud isiku staatuse tuvastamiseks, kuid ei tuvasta, milliseid isikuandmeid või andmeliike selliseks töötluseks kasutada võib. Sätte ebatäpsus ja menetluse kirjelduse puudulikkus võib tekitada riski, et töödeldakse eriliigilisi andmeid, mis ei ole nõuetekohased. Seega ei ole sobilik RaRa'l tugineda AutÕS'ile sätte praegusel kujul kui pädevale õiguslikule alusele artikli 9 lõike 2 punkti g mõistes.
- ERRS. Samuti on § 7 lõikes 4 liiga ebamäärase sõnastusega, et tagada andmesubjekti õiguse olemuse austus. Kuigi sättes on ära piiritletud tõendamisallikad vastava õiguse tuvastamiseks, puuduvad seaduse sõnastuses piisavad konkreetsed kaitsemeetmed ning eelduslikult tugineb asutuse tasandil olevatele andmetöötlemise eeskirjadele, jättes seega kaitsemeetmed osaliselt delegeerituks.
- **Õigustatud huvi (art 6(1)(f)).** Avaliku sektori asutused ei saa isikuandmete töötlemisel tugineda õigustatud huvile, kui isikuandmeid töödeldakse avaliku sektori asutuse ülesannete täitmiseks.¹³
- **Töötlemine, mis on vajalik vastutava töötleja või andmesubjekti kohustuste täitmiseks ja konkreetsete õiguste teostamiseks tööõiguse, sotsiaalkindlustuse ja sotsiaalkaitse valdkonnas (art 9(2)(b)).** Siin on käsitletud

¹² IKÜM põhjendus 45

¹³ IKÜM põhjendus 47 ja Artikkel 6(1) viimane lause

eriliigiliste andmete töötlemise keelu erandit, mis võimaldab tööandjal töödelda selliseid andmeid, kui see on vajalik vastutava andmesubjekti tööõiguslike kohustuste täitmiseks või õiguste teostamiseks töösuhete, sotsiaalkindlustuse või sotsiaalkaitse valdkonnas. Kuna puudega isiku ja RaRa vahel ei eksisteeri töösuhet, ei ole nimetatud erand antud kontekstis kohaldatav.

- **Sihtasutuse, ühenduse või muu mittetulundusühingu õiguspärase tegevuse raames (art 9(2)(d)).** Terviseandmete puhul ei saa seaduslik alus olla töötlemine õiguspärase tegevuse raames, sest see kehtib filosoofiliste, religioossete või ametiühinguliste sihtasutuste, ühenduste ja MTÜ-de liikmelisusega soetud andmete kohta. See erand siin ei kohaldu.
- **Andmesubjekt on isikuandmed ilmselgelt avalikustanud (art 9(2)(e)).** See erand siin ei kohaldu.
- **Õigusnõude koostamine, esitamine või kaitsmine (art 9(2)(f)).** See erand on ette nähtud andmesubjekti õiguse tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtumenetlusele kaitseks, nagu sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 47 ja Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklis 6. Erandit saab kohaldada nii kohtumenetluses (hagi esitaja või kostjana) kui ka haldus- ja eraõiguslikes menetlustes, sealhulgas vahekohtutes. Kuna seadusega tagatud ligipääsu võimaldamine kui isikuandmete töötlemise eesmärk ei ühti selle alusega, ei ole see alus pädev.
- **Ennetava meditsiini või töömeditsiini raames (art 9(2)(h)).** See erand võimaldab eriliigiliste isikuandmete töötlemist tervishoiueesmärkidel, kui neid andmeid töötleb või nende töötlemist juhendab tervishoiutöötaja või muu kutsealaselt konfidentsiaalsuskohustusega isik, näiteks arst, hambaarst, psühholoog, haigla või kindlustusandja.¹⁴ Siinkohal ei ühti soodustatud isikute andmete töötlemise eesmärk ning ka RaRa kui vastutav töötleja selle erandiga, mistõttu ei ole see sobilik õiguslik alus.
- **Rahvatervise valdkonna avalikes huvides (art 9(2)(i)).** See erand hõlmab eriliigiliste isikuandmete töötlemist rahvatervise valdkonnaga seotud avalikes huvides. IKÜM-i põhjendus 54 viitab määrusele (EL) nr 1338/2008, mille kohaselt rahvatervis hõlmab kõiki tervisega seotud aspekte, sealhulgas terviseseisundit, haigestumust, puudeid, tervisemõjureid, tervishoiuvajadusi, tervishoiuteenuste kättesaadavust ja rahastamist ning suremuse põhjuseid. Artikli 9 lõige 2 punkt i täpsustab, et erandit saab rakendada eelkõige tõsiste piiriüleste terviseohtude ennetamisel ning tervishoiuteenuste ja meditsiiniseadmete kvaliteedi ja ohutuse tagamisel. Siinkohal ei ühti soodustatud isikute andmete töötlemise eesmärk selle erandiga, mistõttu ei ole see sobilik õiguslik alus.

¹⁴ IKÜM artikkel 9 lg 3

- **Avalikes huvides toimuva arhiveerimise, teadus- või ajaloouringute või statistilisel eesmärgil (art 9(2)(j)).** Siinkohal ei ühti soodustatud isikute andmete töötlemise eesmärk selle erandiga, mistõttu ei ole see sobilik õiguslik alus.

RaRa töötleb isikute terviseandmeid osana oma avalikust ülesandest, pakkudes nendele ligipääsetavas vormis teavikuid. Kuna isikuandmete töötlemine toimub avaliku ülesande täitmise raames, ei ole RaRa-l õigust lisaks küsida samade andmete töötlemiseks isiku nõusolekut, kuna see oleks eksitav ning ei vastaks IKÜM-i nõuetele. Nõusoleku kui õigusliku aluse rakendamine isikuandmete töötlemisel on asjakohane vaid juhtudel, kus isikutel on täielik otsustamisvabadus oma andmete töötlemise üle ja see ei kaasa negatiivseid tagajärgi. Nõusolek peaks olema vabatahtlik, informeeritud ja tagasivõetav, sobitudes hästi mugavusteenuste kontekstiga.

Üheks oluliseks probleemkohaks on ERRS § 7 lõike 4 sõnastus, mis on üldine ega sisalda piisavalt konkreetseid juhiseid. Antud seaduse punkt näeb ette üldise informatsiooni dokumentide kohta, millega määratakse isiku õigus teavikutele ligipääsuks, kuid jätab täpsustamata konkreetsed diagnoosid või tingimused, mille alusel isikul tekib ligipääsuõigus. Praegu sõltub terviseandmete töötlemisel tõendi sisulise hindamise eest RaRa töötaja, kellel ei pruugi olla piisavat meditsiinilist ekspertteadmist, et objektiivselt ja asjatundlikult hinnata diagnoosi sobivust. See võib kaasa tuua vigu õiguse tuvastamisel ning erivajadustega isikute teenuse kvaliteeti ja kättesaadavust. Sellisest ekspertiisi puudumisest tulenevad riskid võivad kahjustada andmesubjektide õigusi ja suurendada ebatäpsuste ning vigade ohtu terviseandmete käsitlemisel. Oluline oleks täiendada seadust täpsustavate tingimuste ja kriteeriumitega, mis lihtsustaksid töötajatel õigete otsustuste tegemist ning vähendaksid subjektiivsuse mõju.

Vastavalt tulevikukontseptsioonile on üheks oluliseks eesmärgiks võimaldada andmevahetust SKAIS-i või tulevikus loodava uue infosüsteemiga, et lihtsustada soodustatud kasutajate tuvastamist ja teenuste pakkumist neile, kellel on tervislikel põhjustel erivajadused. Liidestus SKAIS-i ja RaRa vahel eeldab selget õiguslikku alust, milleks on tuginedes eeltoodule kaks võimalust, kas seadusjärgse kohustuse täitmine (art. 6(1)(c)) või avalik ülesanne (art. 6(1)(e)). Õigusanalüüsi tulemusel tuleb pidada sobivaimaks õiguslikuks aluseks otsepäringu tegemisel SKAIS-i RaRa poolt avaliku ülesande teostamist (art. 6(1)(e)).

Vastavalt eelpool toodud tulevikukontseptsioonile on RaRa poolt SKAIS-ist kogutavate andmete hulgas ka puude määramise otsuse kehtivus. Proportsionaalsuse kontroll isiku terviseandmete korduvaks töötlemiseks RaRa poolt avaliku ülesande alusel (IKÜM art.

6(1)(e)) hõlmab mitmeid olulisi aspekte. Korduv kontroll peaks tagama, et andmed on ajakohased ja teenused on erivajadustega isikutele jätkuvalt kättesaadavad vastavalt nende vajadustele. Tuleb hinnata, kas sama eesmärki saab saavutada vähem invasiivse meetodi kaudu. Arvestades, et puude kehtivuse kontroll on kõige efektiivsem viis tagada teenuse asjakohasus, siis võib seda pidada proportsionaalseks. Töötlemine peab olema piiratud ainult vajalike andmetega, st ainult andmetega, mis on hädavajalikud teenuse osutamise eesmärgi täitmiseks. Peab olema tagatud piisavad turvameetmed, et kaitsta isikuandmeid väärkasutuse, volitamata juurdepääsu ja lekkimise eest. Andmesubjektidele peab olema läbi andmejälgija teenuse tagatud läbipaistev teavitust nende andmete töötlemise eesmärgist, ulatusest ja ajakohastamisest. Nad peaksid olema teadlikud sellest, kui nende andmeid kontrollitakse ning miks seda tehakse. Kokkuvõttes võib korduvat kontrolli pidada proportsionaalseks, kui see vastab ülaltoodud kriteeriumitele ning on selgelt sidus raamatukogu avaliku ülesande täitmisega. Oluline on tagada, et korduv töötlemine aitaks reaalselt kaasa teenuse kvaliteedi ja kättesaadavuse säilitamisele erivajadustega isikutele ning oleks kooskõlas isikuandmete kaitse põhimõtetega.

Haridussüsteemi kasutaja

Haridussüsteemi kasutajatele teenuse osutamiseks andmetöötluste eesmärk on tuvastada, kas piiratud kättesaadavusega õppematerjalide laenutusteenust sooviv isik kuulub vastavasse sihtrühma. Samuti tuleb õigusliku aluse tuvastamiseks jaotada teenuse kasutajad kaheks:

- i) õppurid ja vähemalt 3 EAP ametikoha koormusega õppejõud, kelle kohta on EHIS-es andmeid ning kelle sihtrühma kuuluvuse tuvastamiseks saab teha vastava päringu EHIS-est, ning
- ii) õppejõud alla 3 EAP ametikoha koormusega ning muud akadeemilised ja mitte-akadeemilised töötajad, kelle andmeid ei ole EHIS-es ja kelle sihtrühma kuuluvuse tuvastamiseks peab tegema päringu TÖRi.

Õppurid ja vähemalt 3 EAP ametikoha koormusega õppejõud

Piiratud ligipääsuga väljaannete laenutamise teenuse pakkumiseks on RaRa sõlminud vastava haridusasutusega koostöölepingu, mille kohaselt volitab haridusasutus kui vastutav töötleja RaRa-d töötleva koostöölepingu täitmisel isikuandmeid. Olukorras on keskne küsimus, kas haridusasutus võib IKÜM-i alusel volitada RaRa-d tegema päringuid EHIS-esse õppurite ja õpetajate piiratud sihtrühma kuuluvuse kohta. IKÜM artikli 28 lõike 3 kohaselt võib volitatud töötleja töödelda isikuandmeid üksnes vastutava töötleja nimel ja dokumenteeritud juhiste alusel. Selleks peab vastutava ja volitatud töötleja vahel olema sõlmitud leping, milles on sätestatud töötlemise sisu ja kestus, töötlemise laad ja eesmärk, isikuandmete liigid, andmesubjektide kategooriad ning mõlema poole õigused ja kohustused. Vastav leping on osapoolte vahel sõlmitud. Antud juhul on probleemiks asjaolu, et EHIS on riiklik register, mille vastutav töötleja on Haridus- ja Teadusministeerium. Kui RaRa teeb päringuid otse EHISest, ei toimu andmete töötlemine enam üksnes haridusasutuse nimel, vaid RaRa omandab iseseisva juurdepääsu registrile. Sellisel juhul ei saa RaRa-d käsitleda pelgalt volitatud töötlejana, vaid tema roll võib kvalifitseeruda iseseisvaks või kaasvastutavaks töötlejaks, mis eeldab eraldi õiguslikku alust.

- **Nõusolek (art 6(1)(a)).** Nõusolek ei ole isikuandmete töötlemisel kõige sobivam alus, kui andmesubjekti nõusoleku andmine on teenuse kättesaadavuse eeldus. Kuna andmesubjekti kuuluvus sihtgruppi on vaja tuvastada läbi EHIS-e päringu, et anda neile ligipääs piiratud ligipääsuga digitaliseeritud õppematerjalidele, oleks teenuse osutamiseks sobilikum õiguslik alus lepingu täitmine vastavalt IKÜM artikli 6 lõike 1 punktile b.
- **Lepingu täitmine (art. 6(1)(b)).** Lepingu täitmine saab olla isikuandmete töötlemise õiguslikuks aluseks vaid juhul, kui isik, kelle andmeid töödeldakse, on

lepingu pool, mistõttu ei ole käesolev koostööleping haridusasutuse ja RaRa vahel piisav õiguslik alus EHIS-est andmete töötlemiseks RaRa poolt.

- **Seadusjärgse kohustuse täitmine (art. 6(1)(c)).** Raamatukogudel ei ole iseseisvat õiguslikku alust digitaliseeritud õppematerjalide laenutusteenuse pakkumiseks.
- **Eluliste huvide kaitse (art. 6(1)(d)).** Alus ei ole asjakohane, sest antud eesmärgil isikuandmete töötlemine ei ole vajalik andmesubjekti eluliste huvide kaitseks.
- **Avalik ülesanne või avalik huvi (art. 6(1)(e)).** Haridussüsteemi kasutajatele piiratud ligipääsuga õppematerjalide laenutusteenuse osutamiseks peab RaRa tuvastama, kas isik kuulub sihtrühma ja leidma selleks õigusliku aluse. Õppurid ja vähemalt 3 EAP ametikoha koormusega õppejõud saavad nende kuuluvust tuvastada läbi EHIS-e päringu. Vastava päringu sobilikuks õiguslikuks aluseks võib olla avalikus huvis oleva ülesande täitmine, eeldusel, et ERRS § 3 lg-s 1 sätestatud RaRa üldeesmärki tõlgendatakse laialt ning selle hulka arvestatakse ka kooliraamatukogudele teenuse osutamine. Kehtiva õigusraamistiku järgi on kooliraamatukogude ülesande täitmise selgesõnaline säte Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses § 41, mis käsitleb ainult rahvaraamatukogusid. Õiguskindluse tagamiseks oleks siiski otstarbekas täiendada ERRS § 4 sättega, mis määratleks kooliraamatukogudele teenuse pakkumise RaRa ülesandena, nagu on sätestatud pimedate raamatukogu või parlamendiraamatukoguna tegutsemine puhul.
- **Õigustatud huvi (art 6(1)(f)).** Avaliku sektori asutused ei saa isikuandmete töötlemisel tugineda õigustatud huvile, kui isikuandmeid töödeldakse avaliku sektori asutuse ülesannete täitmiseks.¹⁵

Õppejõud alla 3 EAP ametikoha koormusega ning muud akadeemilised ja mitte-akadeemilised töötajad

Kuna EHIS ei kata kõiki haridussüsteemi töötajaid, peab RaRa selliste isikute ligipääsuõiguse tuvastamiseks tegema päringu TÖRi. Vastavate isikuandmete töötlemisele on vaja tuvastada õiguslik alus määruse artiklist 6(1).

- **Nõusolek (art 6(1)(a)).** Muude haridusasutuse töötajate puhul ei ole nõusolek isikuandmete töötlemisel kõige sobivam alus. Sarnaselt õppurite ja üle 3 EAP ametikoha koormusega õppejõududele sõltuks ka nende puhul teenuse kättesaadavus andmesubjekti nõusolekust TÖR-i päringu tegemiseks.

¹⁵ IKÜM põhjendus 47 ja Artikkel 6(1) viimane lause

- **Lepingu täitmine (art. 6(1)(b)).** Lepingu täitmine saab olla isikuandmete töötlemise õiguslikuks aluseks vaid juhul, kui isik, kelle andmeid töödeldakse, on lepingu pool, mistõttu ei ole käesolev koostööleping haridusasutuse ja RaRa vahel piisav õiguslik alus EHIS-est andmete töötlemiseks RaRa poolt.
- **Seadusjärgse kohustuse täitmine (art. 6(1)(c)).** RaRa-l ei ole iseseisvat õiguslikku alust digitaliseeritud õppematerjalide laenutusteenuse pakkumiseks. Seetõttu ei ole see õiguslik alus sobiv.
- **Eluliste huvide kaitse (art. 6(1)(d)).** Alus ei ole asjakohane, sest antud eesmärgil isikuandmete töötlemine ei ole vajalik andmesubjekti eluliste huvide kaitseks.
- **Avalik ülesanne või avalik huvi (art. 6(1)(e)).** Kuna alla 3 EAP koormusega õppejõudude ning teiste haridusasutuse töötajate puhul on teenuse olemus võrreldav õppuritele ja üle 3 EAP koormusega õppejõududele pakutava teenusega, siis ühtib TÖR-ist päringu tegemise õiguslik alus EHIS-e päringuga.
- **Õigustatud huvi (art 6(1)(f)).** Avaliku sektori asutused ei saa isikuandmete töötlemisel tugineda õigustatud huvile, kui isikuandmeid töödeldakse avaliku sektori asutuse ülesannete täitmiseks.¹⁶

Haridussüsteemi kasutajatele piiratud ligipääsuga õppematerjalide laenutusteenuse osutamiseks peab RaRa tuvastama, kas isik kuulub sihtrühma ja leidma selleks õigusliku aluse. Selleks, et tuvastada õppuri ja vähemalt 3 EAP ametikoha koormusega õppejõu kuuluvust vastavasse sihtgruppi EHIS-e päringukaudu, peab RaRa-l olema eraldi ning iseseisev õiguslik alus. Õiguslik alus ei saa tuleneda koostöölepingus antud volitustest, sest EHIS-e andmekogu vastutav töötleja ei ole haridusasutus vaid Haridus- ja Teadusministeerium. Avalik ülesanne võib olla sobilik õiguslik alus, kui ERRS-ist tulenevat RaRa üldeesmärki tõlgendada laialt. Kuigi kooliraamatukogude ülesanne on sätestatud Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 41 lg-s 5 muuhulgas rahvaraamatukogudele, oleks õiguskindluse tagamiseks otstarbekas lisada vastav ülesanne ka ERRS § 4 RaRa teiste funktsioonide kõrvale.

Alla 3 EAP koormusega õppejõudude ning teiste haridusasutuse töötajate puhul on teenuse olemus võrreldav õppuritele ja üle 3 EAP koormusega õppejõududele pakutava teenusega, mistõttu jääb töötlemise õiguslik alus (avalik ülesanne) ja töötlemise vältimatus teenuse osutamiseks samaks.

¹⁶ IKÜM põhjendus 47 ja Artikkel 6(1) viimane lause

Volitatud kasutaja

Volitatud kasutajate puhul on vaja eristada kaks juhtumit:

- i) alla 18-aastase isiku esindamine lapsevanema või eestkostja poolt;
- ii) täisealise isiku volitus kolmandale isikule tema eest toimingute tegemisel.

Alla 18-aastase isiku esindussuhte tuvastamine ja töötlemine

MiRKO platvormil saab kasutajaks registreerida alates 13. eluaastast. Laenutamise teenuse kasutamiseks vajab aga 13.-17. aastane isik vanema või eestkostja nõusolekut. Alla 13-aastase kasutaja registreerib lapsevanem või eestkostja. RaRa peab sel juhul töötleva esindaja andmeid (nimi, isikukood, kontakt) ning siduma need esindatava kasutajaprofiiliga. Ühtlasi tuleb arvestada, et kui eestkoste suhe lõpeb (näiteks lapse täisealiseks saamise puhul), siis muutub ka andmetöötamise alus, sest volitus lõpeb.

- **Nõusolek (art 6(1)(a)).**

- Kuivõrd on sobivam õiguslik alus tuvastatav, ei ole nõusolekule kui õiguslikule alusele toetumine sobivaim.
- Lisaks sellele ei tohiks IKÜM põhjendus 42 kohaselt lugeda nõusolekut vabatahtlikult antuks, kui andmesubjekt ei saa kahjulike tagajärgedeta nõusoleku andmisest keelduda või seda tagasi võtta. Kuna alaealisele osutatav raamatukoguteenus on tehtud sõltuvaks nii selle isiku kui ka tema seadusliku esindaja andmete töötlemisest, ei pruugi nõusolek olla vaba, sest nõusoleku andmise alternatiiv on faktiline loobumine teenusest. Kuivõrd alaealise isiku ning tema seadusliku esindaja andmetöötlus on seadusest tulenev kohus, ei ole nõusoleku omandamine sobilik kui põhiline isikuandmete töötlemise õiguslik alus. Nõusolekut võib siiski kasutada õigusliku alusena vabatahtlike lisateenuste jaoks või sekundaarse õigusliku alusena.

- **Lepingu täitmine (art. 6(1)(b)).** IKÜM artikkel 6 lg 1 punkt b sätestab, et isikuandmete töötlemine on õiguspärane, kui "töötlemine on vajalik lepingu täitmiseks, mille pooleks on andmesubjekt". See säte eeldab kahe kumulatiivse tingimuse täitmist: (i) kehtiva lepingu olemasolu konkreetse andmesubjektiga ning (ii) töötlemise objektiivset vajalikkust selle lepingu täitmiseks. Alla 18-aastane ehk piiratud teovõimega isik võib teha tehingu seadusliku esindaja nõusolekul või heakskiiduga.¹⁷ Nõusoleku või heakskiidu puudumisel on leping nn hõljuvalt tühine. Seega on seadusliku esindaja kaasamine lepingu sõlmimisel kohustus TsÜS mõttes, et tagada lepingu kehtivus. Kasutajaks registreerides on tehingu poolteks raamatukogu ning alaealine isik ning poolte vahel

¹⁷ § 11 lg 2 TsÜS

sõlmitakse raamatukogu poolt pakutavate teenuste kasutamiseks leping. Oluline on siinkohal mõista, kes on andmesubjekt antud olukorras. Alaealine isik kui andmesubjekt on vastava lepingu pool ning kuna tema isikuandmete töötlemine on nii lepingu sõlmimisele eelnevate meetmete võtmiseks kui ka lepingu täitmiseks vajalik, sobib artikkel 6 lg 1 punkt b alaealise isiku andmete töötlemise seaduslikuks aluseks. Lapsevanem või eestkostja ei ole antud tehingu pool, vaid ühe tehingu poole seaduslik esindaja (välja arvatud juhul, kui ta kaasatakse lepingusse poolena). Kuigi tehingu toimumiseks annab nõusoleku seaduslik esindaja, ei tekita ta õiguseid ja kohustusi iseendale, vaid sellele, kelle esindaja ta on. Kuigi vastava seadusliku esindaja andmeid on tarvis töödelda lepingu sõlmimisele eelnevate meetmete võtmiseks, ei sobi IKÜM artikkel 6 lg 1 punkt b vastava töötlemise seaduslikuks aluseks, sest vastava töötlemise andmesubjekt ehk seaduslik esindaja ei ole sõlmitava lepingu pool. Samuti ei võeta lepingu sõlmimisele eelnevaid meetmeid mitte seadusliku esindaja, vaid alaealise isiku taotlusel, kes on algatanud lugejaks registreerumise. Sellise töötlemise jaoks tuleb leida muu õiguslik alus, näiteks IKÜM artikkel 6 lg 1 punkt c või 6 lg 1 punkt e.

- **Seadusjärgse kohustuse täitmine (art. 6(1)(c)).** Tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 8 lg 2 sätestab, et alla 18-aastaselt isikul on piiratud teovõime ehk õigus teha tehinguid. Kuna raamatukogu lugejaskonnaga ja laenutusteenusega liitumine on mitmepoolne tehing, mis võib tuua piiratud teovõimega isikule tsiviilkohustusi (näiteks võimalik viivis, raamatu rikkumise hüvitamine), on sellise tehingu tegemiseks vaja seadusliku esindaja nõusolekut.¹⁸ ERRS § 7 lg 2 näeb ette, et kojulaenutamise õiguse saamiseks on kuni 18-aastase isiku puhul vajalik lapsevanema või seadusliku esindaja kirjalik nõusolek ning lugejate andmebaasi kantakse nii alaealise kui ka esindaja kindlaksmääratud isikuandmed (nimi, isikukood/sünniaeg, aadress, telefon, e-post, kui on olemas).
 - Kuivõrd ERRS kohustab RaRa'd sõnaselgelt alla 18-aastase teenuse kasutamiseks hankima seadusliku esindaja nõusoleku, siis on nõusoleku kogumise ja selle olemasolu haldamise aluseks artikkel 6 lg 1 punkt c kui kohustuslik toiming, mis jätab minimaalse kaalutlusruumi. Sama kehtib Rahvastikuregistri päringu kohta ulatuses, milles eriseadus kohustab kontrollima esindussuhte olemasolu ja ulatust.
 - Sellisel juhul tuleb kontrollida, et seadus kirjeldaks piisavalt täpselt, mida kontrollitakse (seose liik, kehtivus) ja millal (näiteks laenutuse hetkel või konto uuendamisel). Üldsõnaline viide teenuse osutamisele ei ole artikli 6(1)(c) jaoks piisav. ERRS säte määratleb nii töötlemise eesmärgi kui ka ammendava loetelu andmeliikidest, mis võimaldab andmesubjektil piisava selgusega ette näha, mida

¹⁸ TSÜS § 11 lg 3

ja milleks töödeldakse. Samuti tagab sätte selgus, et töötlemine on andmesubjektile etteaimatav.

- Kehtivas õigusraamistikus puudub sätte, mis annaks RaRa-le õigusliku aluse töödelda rahvaraamatukogu alaealise lugeja ja tema seadusliku esindaja isikuandmeid. Seevastu 08.05.2025 esitatud rahvaraamatukogu seaduse muudatuse eelnõu näe ette ERRS-i täiendamist sättega, mis võimaldaks RaRa-l kui raamatukogude andmekogu haldajal töödelda ka rahvaraamatukogude alaealiste lugejate ja nende seaduslike esindajate isikuandmeid ning teha vastavate andmete saamiseks ka päringuid teistesse registritesse.
- Seetõttu võib järeldada, et artikkel 6 lg 1 punkt c on pädev alus vaid nende konkreetsete toimingute jaoks, mida selge ja täpne seadus kohustab tegema (nt alla 18-aastase esindusnõusoleku olemasolu tuvastamine/registreerimine ja selle kontroll rahvastikuregistrist tehingu hetkel).
- **Eluliste huvide kaitse (art. 6(1)(d)).** Alus ei ole asjakohane, sest käesolev isikuandmete töötlemine ei ole suunatud andmesubjekti või teise füüsilise isiku eluliste huvide kaitsele.
- **Avalik ülesanne või avalik huvi (art. 6(1)(e)).** Selle erandi puhul on töötlemine lubatud avaliku ülesande täitmiseks või avaliku võimu teostamiseks, mille õiguslik alus on sätestatud EL või riigi õiguses.¹⁹ Avaliku sektori kontekstis märgib Euroopa Andmekaitse nõukogu, et põhiteenuste osutamisel on sobivaimad õiguslikud alused tavaliselt IKÜM artiklid 6 lg 1 punkt c või e.²⁰ Nõusolekupõhine töötlemine ei ole võimusuhtest tulenevalt tavaliselt vaba, mistõttu moodustab artikkel 6 lg 1 punkt e avaliku sektori peamise õigusliku aluse. Rahvusraamatukogu kui avalik-õiguslik juriidiline isik täidab seaduse ja põhikirja alusel määratletud avalikke ülesandeid, mille hulka kuulub teavikute kogumine ja kättesaadavaks tegemine.²¹ Selleks, et võimalikud kasutajad saaksid kätte raamatukogu kogus olevaid teavikuid, peavad nad registreeruma lugejaks RaRa kasutuseeskirjas sätestatud korras. Antud eesmärgi saavutamiseks on RaRa'l vajalik tuvastada isikusamasus ning piiratud teovõimega isikute puhul nende seaduslik esindaja. Selle eesmärk on õiguspärase teenuse osutamine ja varalise kahju ja valeesinduse vältimine. Kuivõrd päringu tegemine Rahvastikuregistrist töötleb vähem informatsiooni (seadusliku esindaja olemasolu, roll, kehtivus) kui muude tõestusmaterjalide töötlemine, oleks päring vähem sekkuvam meetod. Samuti võib olla vajalik vastava esindaja korduskontroll iga laenutamisteenus tehingu korral, kontrollimaks esindaja staatust ja tehingu õiguspärasust. Teisalt pole perioodiline ja

¹⁹ IKÜM Artikkel 6(3)

²⁰ EDPB Guidelines on consent [[link](#)]

²¹ ERRS § 4 lg 1 punkt 1

tehinguväline kontroll seadusliku esindaja olemasolust ning staatusest eesmärgipärane, kuna sellest ei olene tehingu kehtivus.

- **Õigustatud huvi (art 6(1)(f)).** Avaliku sektori asutused ei saa isikuandmete töötlemisel tugineda õigustatud huvile, kui isikuandmeid töödeldakse avaliku sektori asutuse ülesannete täitmiseks.²²

Täisealise isiku volitus

- **Nõusolek (art 6(1)(a)).** Kui sobivam õiguslik alus on tuvastatav, ei ole nõusolekule kui õiguslikule alusele toetumine sobivaim. Samuti võib nõusolekule tuginemine kui teenusele ligipääsu saamine olla ebasobiv õiguslik alus, kuna nõusolek ei pruugi olla piisavalt „vabatahtlik“. Füüsilise isiku ja avalik-õigusliku asutuse vahel on ebavõrdne võimuvahekord ning nõusoleku andmine on raamatukogu teenustele ligipääsu eeldus. Nõusolekut võib siiski kasutada õigusliku alusena vabatahtlike lisateenuste jaoks või sekundaarse õigusliku alusena.
- **Lepingu täitmine (art. 6(1)(b)).** Analoogselt alaealise kasutaja ning tema seadusliku esindaja juhtumiga, ei ole täisealise poolt volitatud kolmas isik raamatukogu ja täisealise kasutaja vahel sõlmitud lepingu pool, mistõttu võib see olla asjakohane õiguslik alus vaid täisealise kasutaja enda ning mitte volitatud isiku andmete töötlemiseks.
- **Seadusjärgse kohustuse täitmine (art. 6(1)(c)).** Kuivõrd täisealise isiku ehk esindatava ja kolmandast isikust esindaja vahel on lepinguline esindus, ei ole RaRa'l asjakohane tugineda seadusjärgse kohustuse täitmise alusele, sest selline esindusõigus ei tulene konkreetsest seadusest, vaid poolte omavahelisest kokkuleppest. Alus võib aga olla asjakohane, kui kohus on määranud täisealisele isikule eestkostja. Selline eestkostja määratakse eelkõige vaimse häirega isikule, kes ei ole võimeline oma tegusid ja nende tagajärgi mõistma ja juhtima.²³ Vastavad eestkostja andmed on kohtumääruse alusel kantud Rahvastikuregistrisse, sh eestkostja isik ja tema ülesannete ulatus.²⁴ Kuigi vastav esindusõigus on seadusjärgne, ei ole ERRS-is hetkel piisavalt täpset, selget ja eesmärgipärast õiguslikku sätet nagu alaealiste isikute puhul, mis kohustaks RaRa'd või lubaks tal täisealise isiku ning tema eestkostja isikuandmete töötlust. Kuigi Rahvastikuregistri seaduse alusel toimetab RaRa kui avalik-õiguslik asutus „avaliku ülesande täitmisel“, ei ole see sõnastus piisavalt täpne selle õigusliku aluse jaoks.²⁵
- **Eluliste huvide kaitse (art. 6(1)(d)).** Alus ei ole asjakohane, sest käesolev isikuandmete töötlemine ei ole suunatud andmesubjekti või teise füüsilise isiku eluliste huvide kaitsele.

²² IKÜM põhjendus 47 ja Artikkel 6(1) viimane lause

²³ Perekonnaseadus § 203 lg 1

²⁴ vt. Aruande punkt 2.5.3

²⁵ Rahvastikuregistri seadus § 44

- **Avalik ülesanne või avalik huvi (art. 6(1)(e)).** Eelnevalt on tuvastatud, et RaRa kui avalik-õiguslik juriidiline isik täidab seaduse ja põhikirja alusel määratletud avalikke ülesandeid, mille hulka kuulub teavikute kogumine ja kättesaadavaks tegemine. Nagu seadusjärgse kohustuse täitmise aluse puhul, näeb määruse artikkel 6 lõige 3 ette, et vastav õiguslik alus peab olema vajalik ning proportsionaalne. Sarnaselt artikli 6 lõike 1 punktiga c ei ole RaRa'l asjakohane tugineda seadusjärgse kohustuse täitmise alusele, kui ühe isiku volitus teisele on lepinguline. Olukordades, kus eestkoste on seadusjärgne, võib kohaldada avaliku huvi alust sarnaselt alaealise isiku seadusliku esindaja andmete töötlemise alusega, sest ka selle töötlemise eesmärk on õiguspärase teenuse osutamine, varalise kahju ja valeesinduse vältimine ning tehingu kehtivuse kontroll. Seetõttu võib järeldada, et artikkel 6 lg 1 punkt e on pädev alus töötlemaks nii lepingulise volitatud isiku kui ka kohtu poolt määratud eestkostja andmeid vaid nende konkreetsete toimingute jaoks, mida selge ja täpne seadus kohustab RaRa-d tegema (nt esindusnõusoleku olemasolu tuvastamine/registreerimine ja selle kontroll rahvastikuregistrist tehingu hetkel).
- **Õigustatud huvi (art 6(1)(f)).** Avaliku sektori asutused ei saa isikuandmete töötlemisel tugineda õigustatud huvile, kui isikuandmeid töödeldakse avaliku sektori asutuse ülesannete täitmiseks.²⁶

RaRa teenuste osutamise eesmärgil on vajalik isikusamasuse kontroll ning piiratud teovõimega isikute puhul ka nende seadusliku esindaja tuvastamine. Alla 18-aastane isik võib teha tehingu seadusliku esindaja nõusolekul või heakskiiduga. IKÜM artikkel 6 lg 1 punkt b võimaldab isikuandmete töötlemist lepingu täitmiseks, mille pooleks on andmesubjekt. Alaealiste puhul on vajalik seadusliku esindaja nõusolek või heakskiit lepingu sõlmimise kehtivuse tagamiseks, kuid esindaja ise ei ole lepingu pool. Selle seadusliku aluse põhjal on võimalik töödelda alaealise isikuandmeid lepingu täitmiseks, kuid seadusliku esindaja andmete töötlemise aluseks on seadusjärgse kohustuse täitmine nende konkreetsete toimingute jaoks, mida selge ja täpne seadus kohustab tegema (nt alla 18-aastase esindusnõusoleku olemasolu tuvastamine/registreerimine ja selle kontroll rahvastikuregistrist tehingu hetkel). ERRS kehtivas redaktsioonis annab RaRa-le konkreetse seadusliku aluse nii alaealise lugeja kui ka seadusliku esindaja isikuandmete säilitamiseks, tingimusel, et alaealine isik on RaRa lugeja. Kui aga jõustub Rahvaraamatukogu seaduse muudatus, millega lisatakse ka ERRS-i säte, mis annab RaRa-le aluse teiste raamatukogude lugejate isikuandmete töötlemiseks, saab vastavat sätet kasutada rahvaraamatukogude lugejate isikuandmete töötlemiseks.

²⁶ IKÜM põhjendus 47 ja Artikkel 6(1) viimane lause

Proportsionaalsuse kontrolli puhul on oluline hinnata, kas iga-aastaste korduspäringute tegemine seadusliku esindaja andmete õigsuse tagamiseks on vajalik ja põhjendatud. Esimene aspekt on juriidiline alus: ERRS ei maini otseselt andmete õigsuse kontrolli, kuid raamatukogu teenust võib käsitleda avalikes huvides oleva ülesandena. Seadusliku esindaja andmete täpsus võib aidata maandada varalise kahju riske, mis on raamatukogu jaoks oluline. Siiski, proportsionaalsuse kriteeriumi rakendamisel peab kaaluma, kas korduv päring on tõepoolest teenuse osutamiseks hädavajalik. Kui tehingu kehtivus ja teenuse pakkumine ei sõltu otseselt iga-aastasest andmete kontrollist, siis võib sellist tegevust pidada ebaproportsionaalseks. Kuigi varalise kahju vältimine on oluline, ei pruugi massiline, tehinguväline ja perioodiline kontroll olla õigustatud, eriti kui selline kontroll ei mõjuta otseselt tehingu legitiimsust või teenuse katkematut pakkumist. Lõpuks, kaalutlus tuleb viia tasakaalu: kas iga-aastased päringud seavad ohtu isikuandmete kaitse mõõdukuse põhimõtte ja kas täiendav kaitse varaliste riskide vastu õigustab sellist ulatuslikku andmete töötlemist. Kui andmete täpsust ei kontrollita just tehingu hetkel, võib ülemäärase kontrolli läbi viimine olla ebaefektiivne ja liigne.

Rahvusraamatukogu töötleb täisealiste piiratud teovõimega isikute eestkostja andmeid nende avaliku ülesande täitmiseks, milleks on teavikute kättesaadavaks tegemine. Kuna andmete töötlemine toimub avaliku ülesande raames, ei ole vajalik küsida isikute nõusolekut nende andmete töötlemiseks.

Proportsionaalsuse kontrolli teostamisel andmete säilitamise ja iga-aastaste korduspäringute osas tuleb hinnata, kas need tegevused on tõepoolest vajalikud avalikus huvis oleva ülesande täitmiseks. Arvestades, et täisealise isiku eestkostja andmete säilitamist otseselt seadusega nõutud ei ole, on võimalik tugineda 6(1)(e) artiklile, mis käsitleb andmete töötlemist avalikus huvis oleva ülesande täitmiseks. Andmete säilitamine võib olla põhjendatud tehingu kehtivuse tõendamiseks või muude seadusest tulenevate kohustuste täitmiseks. Näiteks võib andmeid vaja minna hilisemate vaidluste lahendamiseks või tõendamaks, et esindussuhe oli tehingu hetkel kehtiv. Siiski peab säilitamisaeg olema piiratud vaid sellega, mis on vajalik nende eesmärkide saavutamiseks, vältides liigset andmete kogumise perioodi. Iga-aastaste korduspäringute osas tuleb analüüsida, kas selline kontroll on tõesti vajalik, et tagada raamatukogu teenuse osutamine ja seotud varaliste riskide juhtimine. Kui perioodiline kontroll ei mõjuta otseselt tehingu kehtivust ega paranda teenuse kvaliteeti, võib selline tegevus olla ebaproportsionaalne. Massiliste ja sagedaste päringute läbiviimine ilma selge vajaduseta võib ülemääraselt sekkuda isikuandmete kaitse õigusesse. Kokkuvõttes peab proportsionaalsuse põhimõtte rakendamine tasakaalustama andmete säilitamise ja korduspäringute kasulikkust avaliku huvi ülesande täitmise kontekstis, tagades, et

isikuandmete töötlemine toimub viisil, mis ei ületa vajalikku varalise riski maandamise ulatust ja on kooskõlas andmekaitse põhimõtetega.

Raamatukoguteenuste kasutaja surma korral teenuste lõpetamine

Raamatukogu poolt

Isikuandmete kaitse seaduse § 9 lg 1 kohaselt kehtib andmesubjekti nõusolek tema eluajal ja 10 aastat pärast andmesubjekti surma (alaealisena surnu puhul 20 aastat), kui andmesubjekt ei otsustanud eluajal teisiti. Lõige 4 aga sätestab, et seda nõusolekut ei ole vaja, kui töödeldavad andmed on üksnes isiku nimi, sugu, sünni- ja surmaeg, surma fakt ja matmise aeg ja koht.

Raamatukoguteenuse osutamise kontekstis tähendab see, et RaRa poolt teenuse kasutaja nime ning surma fakti töötlemisest tulenevad toiminguid (nt Rahvastikuregistrisse päringu tegemine) on lubatud teha IKÜM-ist tulenevat õiguslikku alust tuvastamata.

Proportsionaalsuse testi rakendamine surma fakti perioodiliste päringute tegemisel Rahvastikuregistrisse eeldab mitmete aspektide kaalumist, et tagada isikuandmete töötlemise eesmärgipärasus ja mõõdukus. Esiteks, surma fakti töötlemine on erandlik olukord, kus ei ole nõutud eraldi õiguslikku alust, kui töödeldavateks andmeteks on ainult isiku nimi ja surma fakt. Siiski tuleb hinnata, kas päringute sagedus ja ulatus on põhjendatud raamatukoguteenuse kontekstis.

Esimene kaalutlus on päringute sagedus. Sage, massiline ja perioodiline kontroll võib olla ülemäärane, kui seda ei tehta konkreetsete põhjustel, nagu näiteks teenuse osutamise järjepidevuse tagamine. Avaliku huvi ja teenuse kvaliteedi kontekstis võiks kaaluda päringute vajadust teatud ajahetkedel, nagu näiteks teenuse aastaseks uuendamiseks või pikendamiseks, et vältida tarbetut kontrolli, mis ei too teenuse osutamisele lisaväärtust. Teiseks, päringute sihtgrupp. Selleks, et määrata, milliste isikute kohta päringuid teha, võiks lähtuda põhimõttest, et kontrollida neid kasutajaid, kes on aktiivsed laenutajad, kellel on pooleliolevaid tehinguid või kelle lepingulised kohustused ja õigused on jäänud kehtima. Kui kasutaja konto on olnud pikemat aega mitteaktiivne, võiks kaaluda vajadust erakorralise päringu järele, et tagada lõpptulemuste õigsus.

Kokkuvõttes, päringute tegemisel Rahvastikuregistrisse surma fakti kontrollimiseks tuleks lähtuda põhimõttest, et andmete töötlemine on kooskõlas teenuse osutamise vajadustega ja ei ületa vajalikku mahtu. Otsuste tegemisel peaks arvestama päringute eesmärki ja nende panust raamatukoguteenuse õiguspärasuse ja järjepidevuse tagamisel, hoides tehinguväliste ja massiliste päringute ulatust kontrolli all, et vältida ülemäära sekkumist.

Kasutajatele teadete saatmine

Lisaks eelnevale teenusele soovib RaRa saata kasutajatele teateid, mille õiguslik alus tuleb tuvastada eraldiseisvalt.

Siinkohal tuleb eristada kahte sorti teateid:

- i) põhiteenuse teated (nt. laenutähtaegade meeldetuletused); ja
- ii) teated personaalse ja/või proaktiivse sisuga (nt. personaalsed teavikute soovitusel või sihtrühmapõhised lugemissoovitused).

Põhiteenuse teated

- **Nõusolek (art 6(1)(a)).** Kuivõrd on sobivam õiguslik alus tuvastatav, ei ole nõusolekule kui õiguslikule alusele toetumine siinkohal sobivaim.
- **Lepingu täitmine (art. 6(1)(b)).** Lepinguline alus eeldab, et töötlemine on objektiivselt vajalik kasutaja ja RaRa vahelise lepingu täitmiseks. Andmesubjekti põhiantmete töötlemine, et saata ametlikke meeldetuletusi lepinguliste kohustuste (laenutatud teaviku tagastamise) täitmiseks saab käsitleda kui lepingu täitmiseks vajalikku isikuandmete töötlust.²⁷ Kuivõrd RaRa töötleb põhiteenuste teadete saatmiseks ainult andmesubjekti põhiantmeid (nimi, e-posti aadress, laenutatud teavikute nimekiri), on sellise meeldetuletuse saatmine seoses laenutähtaegade otseselt seotud lepingulise kohustuse täitmisega, olles seega kooskõlas nii proportsionaalsuse kui ka minimaalsuse printsiipidega. Seega võib lepingu täitmist kohaldada kui sobivat õiguslikku alust põhiteenuse teadete saatmisega seotud isikuandmete töötlemisel.
- **Seadusjärgse kohustuse täitmine (art. 6(1)(c)).** RaRa-l ei ole seadusjärgset kohustust põhiteenuste teadete tegemiseks ning selle raames isikuandmete töötlemiseks. Seetõttu ei ole see õiguslik alus sobiv.
- **Eluliste huvide kaitse (art. 6(1)(d)).** Alus ei ole asjakohane, sest personaalne teavitus ei ole suunatud andmesubjekti või teise füüsilise isiku eluliste huvide kaitsele.
- **Avalik ülesanne või avalik huvi (art. 6(1)(e)).** Kuigi raamatukogu on avalik-õiguslik asutus, ei kuulu põhiteenuste teavituste eesmärgil andmete töötlemine tema nii seadusjärgsete kui ka avalikest huvist tulenevate kohustuste hulka, mistõttu ei ole see õiguslik alus sobiv.
- **Õigustatud huvi (art 6(1)(f)).** Avaliku sektori asutused ei saa isikuandmete töötlemisel tugineda õigustatud huvile, kui isikuandmeid töödeldakse avaliku sektori asutuse ülesannete täitmiseks.²⁸

²⁷ WP29 Opinion 06/2014, lk.18 [[link](#)]

²⁸ IKÜM põhjendus 47 ja Artikkel 6(1) viimane lause

Personaalse/proaktiivse sisuga teated

- **Nõusolek (art 6(1)(a)).** Kuivõrd muud õiguslikud alused ei ole asjakohased proaktiivse sisuga teadete eesmärgil isikuandmete töötlemiseks, võib RaRa kasutada nõusolekut õigusliku alusena. Kuigi põhjendus 43 märgib, et avalik-õiguslike asutuste puhul ei tohiks tugineda nõusolekule, ei ole määrus sellele tuginemise avalike asutuste poolt täielikult välistatud, kui nõusolek on vabatahtlik, konkreetne, teadlik ja ühemõtteline. Esiteks, vastav nõusolek võib olla vabatahtlik, kuivõrd andmesubjekt võib selle tagasi võtta ilma selleta, et ta jääb tuumik-teenusest ilma. Töötleja saab tagada nõusoleku konkreetsuse, selguse ja ühemõttelisuse, kui ta annab võimaluse andmesubjektil anda nõusoleku iga teabe tüübi (nt soovitusel) ja teabekanali (nt e-postile) kohta, avalikustab andmesubjektile teabe iga eesmärgi ning kasutatavate andmeliikide kohta ning ei rakenda „bundling“ tüüpi nõusolekut.
- **Lepingu täitmine (art. 6(1)(b)).** Lepinguline alus eeldab, et töötlemine on objektiivselt vajalik kasutaja ja RaRa vahelise lepingu täitmiseks. Kuigi vastutav töötleja ja andmesubjekt on sõlminud omavahel lepingu, siis lepingu alusel põhiteenus ehk teavikute laenutus toimib ka personaalsete pakkumuste saatmiseta. Seepärast ei ole lepingu täitmine sobilik õiguslik alus personaalsete teavituste eesmärgil isikuandmete töötlemisel.
- **Seadusjärgse kohustuse täitmine (art. 6(1)(c)).** RaRa ei ole seadusjärgset kohustust personaliseeritud pakkumiste tegemiseks ning selle raames isikuandmete töötlemiseks. Seetõttu ei ole see õiguslik alus sobiv.
- **Eluliste huvide kaitse (art. 6(1)(d)).** Alus ei ole asjakohane, sest personaalne teavitus ei ole suunatud andmesubjekti või teise füüsilise isiku eluliste huvide kaitsele.
- **Avalik ülesanne või avalik huvi (art. 6(1)(e)).** Kuigi raamatukogu on avalik-õiguslik asutus, ei kuulu personaalsete teavituste eesmärgil andmete töötlemine tema nii seadusjärgsete kui ka avalikest huvist tulenevate kohustuste hulka, mistõttu ei ole see õiguslik alus sobiv.
- **Õigustatud huvi (art 6(1)(f)).** Avaliku sektori asutused ei saa isikuandmete töötlemisel tugineda õigustatud huvile, kui isikuandmeid töödeldakse avaliku sektori asutuse ülesannete täitmiseks.²⁹

RaRa saadab kasutajatele kahte tüüpi teateid: põhiteenuse teated (nt laenutähtaegade meeldetuletused) ja personaalsed/proaktiivsed teated (nt lugemissoovitused). Põhiteenuste teadete jaoks on sobivaks õiguslikuks aluseks lepingu täitmine, kuna selliste teadete saatmine on vajalik lepinguliste kohustuste täitmiseks. Personaalse ja proaktiivse sisuga teadete

²⁹ IKÜM põhjendus 47 ja Artikkel 6(1) viimane lause

saadetiste jaoks on nõusolek sobiv õiguslik alus, kui see on vabatahtlik ja konkreetne, kuna muud tavalised alused, nagu seadusjärgne kohustus või avalikes huvides olev ülesanne, ei ole siinkohal rakendatavad.